MOWA

JASNIE WIELMOZNEGO

LEONARDA WORCELLA,

POSŁA WOIEWODZTWA BRACŁAWSKIEGO,

NA SESSYI W IZBIE POSELSKIEY

Die 31. Octobra 1780. Miana.

PRZESWIETNY STANIE RYCERSKI, NASI WIELCE MOSCIWI PANOWIE y BRACIA.

Już lat mineło ośm od ciosu okropnego podzielenia Polski, a od znacznie dawnieyszego czasu ieszcze Rzeczpospolita (musiemy to przyznać) martwym y bezsilnym iest Europy członkiem.

Zgromadzamy się co dwa lata, ale o Boże! albo niedosyć serca nasze są przeniknione Oyczyzny niedolą, albo celem naszym iest tylko przedłużać niedołężne iestestwo tey upadaiącey Rzeczypospolitey od Seymu do Seymu. Zamiast zaradzenia złemu, pokrywamy ie tylko, ale iakże słabą zasłoną.

Nie sarkaymy proźnie na przemoc sąsiadow, siebie samych oskarżymy, siebie winuymy. Wszak przy podziele Polski dozwoliły nam Potencye dzielące, ustanowienia Rady, Exekucyi, Praw; Straży pespieczeństwa wewnętrznego Kraiu, zlecenie maiącey; my się iey sprzeciwiali. Wszak dozwoliły utrzymywania Woyska do liczby trzy-

dziestu tysięcy, ktore lubo w czasie pokoiu przewagę Rzeczypospolitey w Europie nie sprawią, w woynie atoli y w zamieszaniu sąsiedztwa poważenie iakiekolwiek iey zyskaią, my się y temu opieramy. Dopełnienia tey koniecznie potrzebney ustawy nie Potencye sąsiedzkie nam bronią, ale smutne iest przyznanie niedostateczność w nas Obywatelstwa, skąpienie maiątkow w naygwałtownieyszym razie te były, te są zawady, te nas do tego doprowadziły kresu na reszcie, iż naprzyszły Polski upadek, na samo zeszczętem imienia Polskiego zagubienie, zimną y oboiętną krwią zapatrywać się ważemy.

W posiedzeniach przyiacielskich wielorakie czyniemy uwagi, a tu w tey Prześwietney Izbie obradom poświęconey nie odzywamy się, wszak tu tylko, a nie gdzie indziey iedyne iest zaradzenia mieysce, rzeczami oboiętnemi czas wycieńczamy, a w materyi nayistotnieyszey, nayważnieyszey, naypierwszey uchylenia upadku Polskiego narodu, głębokie zachowuiemy milczenie.

Gdybym mogł być u siebie przeświadczonym, że takowe milczenie, że takowe lekarstw zwlekanie uleczy chorobę, oddali zgubę oyczyzny, nie chciałbym y ia tey się tykać rany, ale kiedy wszystko okazuie, iż wyzuć nam się potrzeba będzie z oyczyzny, z imienia narodu, ieżeli spieszney do odwrocenia ciosu nie podniesiemy ręki. Obowiązkiem iest moim mowić, co czuię, tłumić to w sobie byłoby nayniegodziwszym przestępstwem, byłoby się stać gubiący oyczyznę wspolnikiem. Radbym w tym momencie albo o płonności tey boiaźni przekonać się, albo przerazić nią serca Obywatelow.

Od dawnego czasu tailiśmy na seymach defekta nasze, tailiśmy ie na Seymikowych ziazdach, nie ten y nie tu iest czas mowiliśmy sobie: co ztąd wynikneło żywemi wszyscy iesteśmy świadkami. Opacznych nam lekarstw potrzeba! zedrzeć zasłonę, skazywać rany oyczyzny, iey chorobę; y o zaradzeniu śmiałym y otwartym mowić głosem, poki ieszcze iesteśmy narodem, pokazać wspoł obywatelom, pokazać Europie y potomności, że czuiemy ważność obowiązkow Prawodawstwa w tych fatalnych, boday nie ostatnich Oyczyzny czasach; że do oddalenia zguby naszey, ile w możności naszey przykładaliśmy się.

W ktorą kolwiek Prześwietny Stanie Rycerski zayźrzemy rządu naszego stronę, wszędzie znaydziemy śmiertelne na Oyczyznę ciosy. Wszędzie okaże nam się stan rzeczy z powszechną sytuacyą teraźnieyszą niezgodny, a zatym nie mogący być długo trwałym. W świecie całym wygurował stan Woyskowy, y tyle znaczą mocarstwa, ile maią ludzi w sztuce woienney ćwiczonych, do utrzymania ich bespieczeństwa, ich poważenia; gdy Monarchowie sąsiedzcy ustawicznemi kampamentami ćwiczeniem y wydoskonaleniem ustawnym woysk, nieprzerwanie y osobiście są zatrudnieni, Polska iest bez obrony.

Gdy wſzędzie utrzymanie woyſka pieniędzmi ieſt doſtatecznie opatrzone, y dla tego z przezornością wyrachowana możność doſtatkow powſzechnych, dla użycia ich w potrzebie bez zbytniego Obywatelow uciſku, my nie wiemy, ani wiedzieć ſtaramy ſię, iaka ieſt możność naſza, iaka powſzechność doſtatkow. Ta naypotrzebnieyſza kraiowi wiadomość w głębokiey u nas ieſt ukryta ciemności; lubo ten ieſt iedyny ſpoſob poznania, ile dawać bez przykrości możemy, y ten ieſt tylko środek zagrodzenia uciążeniu Obywatelow podatkami, obmyślenia Praw zbawiennych dla zapobieżenia wyprożnienia kraiu z pieniędzy, z ktorego wkrotkim przeciągu, wſzakże ſłyſzałeś Stanie Rycerſki, czterdzieści millionow wyſzło, iak ſię okazało z Kommiſſyi Skarbowych examinu.

Na nieodbite Oyczyzny potrzeby y iey utrzymanie proporcyonalne część maiątku łożyć, to ieſt: co ſię wſzędzie zowie prawdziwą cnotą y obywatelſtwem, u nas błędnie za Obywatelow y cnotliwych ludzi uchodzili ci, ktorzy ſkąpo chcieli oſzczędzać maiątkow prywatnych w naygwałtownieyſzych Oyczyzny razach, ci, ktorzy wołali nic nie dawaymy. Jeſt to iedno, co powiedzieć pracuymy nad zagubieniem kraiu, niechay ginie y reſzta niedoſtatkiem y nędzą.

Radbym nad tym ſtanąć, y nie iątrzyć daley poſpolitego żalu uwagami memi, ale ieſzcze upatruię wielorakie przyczyny y zrzodła Oyczyzny zupełnego y niecofnionego upadku, ieżeli wytknięte nie będą, ieżeli im nie będzie zaradzono.

Poſtępuię daley w porownaniu rozrządzenia naſzego z rozrządzeniem wſzyſtkich innych kraiow świata, wſzędzie ſekret ieſt duſzą politycznych deliberacyi, bo wſzyſtkie Proiekta y planty naymędrzey y naydoſkonaley uknowane, tym ſamym, że ſą światu wiadome, iuż w tych czaſach płonnemi y bez owocu być muſzą. Jakże tedy upadek naſz odwracany być może obradami, ktore wielce wſpaniałym y powabnym z ſiebie ſą widokiem, ale w tym wieku, gdzie głęboko przenikaiące gabinety, w ſzperaniu cudzych czynności, w zniſzczaniu ich, w korzyſtaniu ze wſzyſtkich okoliczności, biegle ſą wyćwiczone, iakże mogą być ſkutecznemi y prawdziwie pomyślnemi dla kraiu; iakże nakoniec przy takowey formie czynności naſzych, mocarſtwa, ktoreby nam nawet pomocnemi być chciały, mogą odważać ſię odkrywać światu przed czaſem zamyſły przyiazne, traktuiąc z Seymuiącą Rzeczpoſpolitą z kim innym traktować nie mogąc w materyach, ktore inaczey działane y dopełnione być nie mogą, tylko głębokim y pilnym rzeczy utaieniem, dla ubeſpieczenia ſkutku.

Wiadomość ſtanu politycznego Europy, związkow y intereſſow między mocarſtwami, ieſt koniecznie potrzebna do ſtyrowania kraiem, y odwrocenia nawałności do pogrążenia nas formuiących ſię,

a to inaczey ſtać ſię nie może, tylko uſtanowieniem po Dworach Zagranicznych, nayodlegleyſzych nawet Miniſtrow poważnym charakterem przyozdobionych ludzi z ſiebie maiętnych, albo penſyą doſtateczną dla ſprawowania przyſtoynego funkcyi ſwoich opatrzonych, ktorzyby na rowni z Miniſtrami Dworow, u ktorych zoſtaią, żyć mogli, z niemi ſię zaprzyiaźniać, y do poufałych związkow przychodzić byli w ſtanie, przez co wielce potrzebne wiadomości, y pożyteczne dla kraiu wyniknąć mogą ſkutki, ktorych ſię ſpodziewać nie należy od Agentow czyli Rezydentow, y z bezſilności Rzeczypoſpolitey mało znaczących, y ſzczupłością maiątkow obarczonych, iakich teraz Rzeczpoſpolita, y to w niewielu mieyſcach utrzymuie, ktorzy z ſubiekcyą, Miniſtrom obcym prezentuią ſię; a za tym tego tylko dowiedzieć ſię mogą, co ci im kommunikować ſądzą przyzwoitym y nieodbitym, a tak Rzeczpoſpolita zupełnie ieſt bez poufałey z obcemi relacyi, y prędzey może związek upadkiem y rozerwaniem zupełnym kraiu grożący przydarzy ſię, niż my ſię o nim dowiemy.

Już te ſą doſyć wielkie y ważne materye nad niektoremi mocnoby ſię nam zaſtanowić potrzeba, chyba że ich nietykaiąc chcemy ſamochętnie ſkazić ſię plamą przyſpieſzonego zagubienia Oyczyzny.

Już zaradzaiąc temu, Prześwietny Stanie Rycerſki, doſyćbyśmy Kraiu naſzego potrzeby naglące opatrzyli do czaſu, co do ſtanu rzeczy teraźnieyſzego, ale iako przezornym y oświeconym Prawodawcom, należy nam ſię nayodlegleyſzą nawet zatrudnić przyſzłością. Zeby życzenia ſerc poddanych, los natury Krolow uwieczniać y przeiſtaczać zdołały, Panowałby nam STANISŁAW AUGUST, w wiekopomne lata, ale gdy przedwieczne rozrządzenia Opatrzności ſą ſtałe y nieodmienne, należy ten kray rownie ubeſpieczyć naſtępcom po nim obranym, y Potomkom nas zaſtępuiącym.

Nad tym zaſtanawiaiąc ſię, zadrżeć y truchleć każdemu Obywatelowi Oyczyznę y imie Polſkie kochaiącemu przychodzi, w co ten nieſzczęśliwy obroci ſię narod, gdy będzie bez Krola, bez obrony, bez doſtatkow, bez związkow, w pośrzod wielkich mocarſtw, z okoliczności korzyſtać biegłych z tą niezgodną z ſtanem dziſieyſzym powſzechnym czynności naſzych formą, w zamieſzaniach bez-Krolewia w odmęcie ambicyi intryg, a potym poſpolicie długo trwałych nieukontentowaniach emulacyach y niezgodach.

Ta ieſt choroba Oyczyzny naſzey, te ſą iey rany, dolegliwości, przezornością, oświeceniem y mądrością wſławione w całey Europie Krol Pan Naſz Miłościwy, nie może ich nieczuć y nie przenikać, a iako kochaiący Oyczyznę ſwoię, y honor korony, nie może nic boleć

nad

nad niemi, ale wieleż to razy uprzedzenia w Narodzie, płonnemi czyniąc Krolow nayzbawiennieyſze rady, wyniknęło z nich uſzkodzenie tylko opacznym tłumaczeniem, a żaden dla kraiu owoc, tak ieſt zaiſte czuie, Krol rany Oyczyzny, zna ie, ale nam wſzyſtkim na nie ſtękać potrzeba, y dopiero wſpolne uczucie dolegliwości uleczyć ie potrafią.

Prześwietny Stanie Rycerſki, wſzak ty ieſteś nayiſtotnieyſzą y naywiękſzą narodu częścią. Wſzak iarzmo upodlenia pośmiewiſka y niewoli przy upadku Oyczyzny Tobie nayſzczegulniey ciężyć będzie.

Wſzak upadek Rzeczypoſpolitey zagubienie Oyczyzny, wygluzowanie imienia Polſkiego z liczby narodow nayſzczegulnieyſzą y nie zmazaną będzie dla ciebie ohydą.

Wy, Przezacni Mężowie, w tey Izbie zaſiadaiący Rycerſtwa całość oſobami waſzemi reprezentuiecie, waſzym ieſt iſtotnym obowiązkiem, czuć y zaradzać, odwracać cios haniebny, cios okropny, niczym innym nie zatrudniać ſię, poki ta naycelnieyſza y naypierwſza materya ubeſpieczenia, upewnienia Oyczyzny Potomkom naſzym, ktorą nam zoſtawili Przodkowie z wielkiemi przykładami y wzorami cnoty męſtwa y obywatelſtwa dopełnioną nie będzie, podle od tych odſtępuiąc, obowiązki naſze zdradzaiąc, nieprzyśpieſzaymy tey Rzeczypoſpolitey zguby, ſiebie piętnem nieſławy nie oznaczaymy; niech wſzelkie zawiści partykularne, niech duch intryg, duch ambicyi wygnębiony będzie, y w tym iednym punkcie ſzukaymy dyſtyngwowania ſię od innych ſławy, abyśmy iak nayprzezornieyſze w zaradzaniu Oyczyznie otwierali myśli; iako obywatel moy y Oyczyzny kochaiący honor, iako Poſeł wolność y obowiązek mowienia maiący, myśli moie w Proiektach wyrażone do decyzyi podaię, y z mieyſca mego pokornie upraſzam, aby do dalſzych nieprzyſtępowano, poki w tych nayiſtotnieyſzych punktach decyzyi ulepſzenia iakiegożkolwiek loſu, Oyczyzny naſzey nie uyźrzemy.

A ieżeli cel naſz ieſt przedłużać, tylko trwałość tey Rzeczypoſpolitey do przyſzłego Seymu. *Nolo ut macula Interitus Patriæ & ſuper me ſit.*

W Odpowiedź zaś na wſzelkie zarzuty tę iednę czynię uwagę: *melius eſſet etiam aliquid de libertate detrahere*, *quam prorſus perire*, *& æternum ſervitutis accipere jugum.* Nareſzcie Prześwietny Stanie Rycerſki, *a vobis deciſio pendet*, *meum eſt mala patriæ ſentiendo clamare conſulite Patriæ*, *interitus gentis veſter interitus erit*, y dla tego wſzyſtkich was wybrani mężowie wzywam, y na miłość Oyczyzny, honoru

B

y ſławy narodu zaklinam, aby w tym ſpoſobie podawanemi od was proiektami Seym teraźnieyſzy pod laſką Małachowſkiego, znamienitego w Oyczyznie Obywatela, w Kraiu y Europie dyſtyngwował ſię.

w Warszawie.

W Drukarni J. K. Mci y Rzeczypoſpolitey uprzywileiowaney GRÖLLOWSKIEY.